

М. В. Воробйов, К. М. Місевич, В. П. Назірна, І. Г. Савчук

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МАЛИХ МІСТ З МЕТОЮ АКТИВІЗАЦІЇ ЇХ РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЇ ТА УКРАЇНИ)

Істотні зміни, що відбулися в соціально-економічному розвитку пострадянських країн, їх інтеграція у світогосподарські структури значно вплинули на розвиток малих міст, їх функції та роль у територіальній структурі виробництва і розселенні населення. В умовах зміни відносин власності, ринкових перетворень в економіці, зниження конкурентоспроможності виробництва переважна більшість малих міст втратили свої позиції в економічному розвитку і соціальній сфері, змінилася їх роль як господарсько-організаційних центрів навколишніх територій з низьким рівнем урбанізації. Стала занепадати містоутворююча база, особливо розвиток промисловості, сільського господарства, транспорту, сфери обслуговування, знизилася зайнятість населення, зменшився благоустрій населених пунктів.

Зниження рівня та якості життя населення спричинило його міграцію. Малі міста значно втратили виробничо-економічні, управлінські, розселенсько-демографічні, інфраструктурні, природоохоронні функції. Багато з них стали моногалузевими та монофункціональними.

У пострадянських країнах, зокрема у Росії та Україні, ці проблеми часто є подібними, хоча з певними регіональними та локальними особливостями. Збереження статусу малих міст, як важливої форми розселення і концентрації господарської діяльності, їх економічне піднесення, духовне й культурне відродження потребують глибоких досліджень. Для їх функціонування на пострадянському просторі, в умовах суспільних трансформацій, велике значення має залучення нових підходів у розробленні стратегії розвитку міст. У цьому плані важливими є спільні міждержавні дослідження малих міст, вивчення змін, що відбуваються у них під впливом ринкового чинника і глобалізації. При розробленні методологічних основ дослідження мають бути

використанні фундаментальні напрацювання провідних вітчизняних і зарубіжних науковців з питань геоурбаністики та соціально-економічного розвитку міст. Вивчення соціально-економічних перетворень у малих містах, тенденцій їх розвитку охоплюють такі головні питання: зміна ролі малих міст у територіальній структурі господарства і розселенні населення країни (регіону), вплив традиційних і новітніх чинників на їх розвиток; формування містоутворюючої бази; використання потенціалу місцевих громад; сучасний стан розвитку малих міст. Їх роль у системі регіональних, міжрегіональних і міжнародних (у т.ч. прикордонних і транскордонних) ринків; демографічна ситуація у малих містах, формування ринку праці і зайнятість населення, міграційні процеси; особливості територіальної організації малих міст, сфери їх тяжіння.

Дослідження зазначених проблем здійснюється на основі використання методів і підходів, що дають змогу виявити суть та особливості соціально-економічної трансформації малих міст. Головні з них – системно-структурний аналіз, порівняльно-картографічний, експедиційний, картографічне моделювання та ін. У процесі дослідження важливо забезпечити системність, комплексність, просторово-часовий підхід до розвитку явищ, можливість їх зіставлення та порівняння. При проведенні досліджень мають бути узгоджені наукові позиції дослідників з урахування концептуальних засад, принципів позицій державної політики щодо розвитку малих міст в їхніх країнах.

У процесі роботи слід спиратися на маркетингову концепцію розвитку виробничої діяльності, що передбачає виявлення умов розвитку малих міст з позицій їх участі в регіональних і міжрегіональних ринках. Особлива увага має бути звернена на аналіз внутрішніх чинників розвитку малих міст – формування стійких виробничих зв'язків, створення нових підприємств, диверсифікацію місцевої економіки. Важливим є використання нормативно-правової бази щодо стимулювання економічної діяльності у малих містах, розроблених на субнаціональних рівнях. Слід приділити увагу формуванню

інституційного середовища, що сприяє залученню державних, громадських та бізнесових структур до вирішення проблем розвитку малих міст. Особливо важливо у плані співпраці та використання досвіду є залучення у дослідження розроблених типізації малих міст і з метою вироблення напрямів їх соціально-економічного піднесення, оскільки до кожного типу мають бути застосовані особливі заходи. Тут слід виділити малі міста як осередки (центри) сільських районів з виразною орієнтацією на перероблення сільськогосподарської сировини, історично-культурні й туристичні центри, центри з видобування мінеральної сировини, зокрема вуглевидобутку, сировинних ресурсів лісу; міста-курорти, супутники великих міст, транспортні вузли, центри енергетики та ін. Усі вони значно відрізняються за спеціалізацією та господарською спеціалізацією та господарськими функціями, формуванням містоутворюючої бази, особливостями соціально-економічного розвитку. Однак спільними для всіх є такі проблеми: розширення і зміцнення господарських функцій, раціональне використання трудових ресурсів і подальший розвиток містоутворюючої бази, підвищення рівня соціально-економічного розвитку й якості життя населення. Особливо проблемними є монофункціональні малі міста. Розроблені принципи і методи дослідження малих міст в умовах суспільних трансформацій, аналіз їх соціально-економічного розвитку у різних країнах пострадянського простору, виявлення характеру змін дають можливість виявити загальні закономірності трансформаційних процесів у малих містах, виявити спільні проблеми. Обмін досвіду щодо їх економічного піднесення сприятиме розширенню спектру розвитку малих міст, впровадженню сучасних методів модернізації виробництва, із залученням інвестицій, створення довготермінових робочих місць.